

Magt er ikke omsorg

Af Lilly Jensen

Når folk ikke kan 'sladre' eller forsvare sig, må de så godt fratages deres grundlovssikrede borgerrettigheder? Fra i morgen er det lovligt at tvinge demente

Tirsdag den 1. juli ændres serviceloven, så hjælpere ved personlig pleje af demente borgere i særlige tilfælde kan bruge tvang samt tilbageholde dem i boligen. Dette begrundes med kommunernes omsorgspligt.

Det er problematisk, fordi det fremmer plejerutiner, hvor brug af overgreb er det mest hensigtsmæssige eller effektive for de ansatte. Herved fratages grundlovssikrede rettigheder fra borgere, der fungerer anderledes end hovedparten af befolkningen. Holdningen fra forrige århundredes fattiggårde viser her sit ansigt.

Tvang kan dog være nødvendigt ved sygepleje eller behandling af mennesker med meget fremskreden demens. Kun i denne sammenhæng og på grundlag af klart beskrevne regler bør vi overveje brug af magt over for mennesker, der har svært ved at forstå og overskue en relevant behandling, og ikke i den almindelige dagligdag.

»Ligeværdighed og muligheder for at kunne tilrettelægge sin tilværelse« er nøgleord i regeringens handicappolitik. Denne målsætning burde lovgivningen i stedet understøtte f.eks. ved at muliggøre hensigtsmæssig indretning af ældreboliger og deres ydre rammer, ved at støtte brugen af hjælpemidler, der skaber selvstændighed og ved at fremme omsorgsformer, der bygger på respekt og forståelse mellem borger og hjælper. Jeg vil i det følgende uddybe dette.

Forestil dig, at du nødlander på en fjern ukendt ø, hvor du ikke forstår sproget eller kulturen. Her gennemføres ved magt renselsesceremonier af din krop, og du tilbageholdes mod din vilje, uden at du forstår hvorfor. Selv om du stritter imod, må du finde dig i det, for de har overmagten. Men du bliver utryg og usikker. Du udvikler mistillid til de mennesker, som vil tilpasse dig til en verden, der er indrettet på den mest hensigtsmæssige måde - for dem!

Sådan forestiller jeg mig, at mange plejeafhængige, demente menneskers verden må se ud. Det er vanskeligt at få indblik i deres livsverden, men min erfaring fra arbejdet med demente mennesker viser, at ved at lytte til deres udsagn, ved at lægge mærke til, hvornår de virker henholdsvis sikre, handlekraftige, trygge, glade eller modsat usikre, utrygge, vrede og sorgfulde, kan man aflæse, hvad der er vigtigt for dem, hvad de kan lide eller ikke lide osv. Hvis familien ligeledes kan berette om deres liv og vaner, så er det muligt individuelt at tilpasse de fysiske rammer og dagligdagens rutiner, så der kompenseres for de dementes manglende hukommelse, situationsforståelse og overblik. Når man tilmed arbejder sammen med de demente med en ærlig interesse for deres person og med den grundlæggende holdning, at deres

synspunkter er lige så vigtige som dem, vi hjælpere har, så opbygges et gensidigt tillidsforhold, hvor det er muligt sammen at udføre dagligdagens aktiviteter og pleje.

Følgende eksempel kan illustrere dette: Plejehjemmets personale kan ikke få Jakob Hansen, en forhenværende gartner med tiltagende demens, til bare minimalt at udføre personlig hygiejne. Det er nedværdigende for Jakob Hansen at gå rundt usigneret og ubarberet, da han altid tidligere har været en meget stilfuld mand.

Han slår og skælder ud, når hjælperne forsøger at få ham til det eller vil hjælpe ham.

Personalet beslutter at finde ud af Jakob Hansens tidligere vaner og at få dybere indsigt i, hvilken person han er, for at kunne samarbejdet med ham. Hans kone fortæller om hans sirligt indrettede værksted og om hans velplejede have. Hun fortæller om hans daglige rutiner, som blandt andet bestod i, at han hver aften, inden han gik i seng, tog sig et brusebad. Hver morgen startede han med i morgenkåbe og træsko at gå en tur i haven og så drikke morgenkaffe med en god cigar. Først derefter barberede han sig og tog tøj på. Plejepersonalet observerer desuden Jakob Hansens adfærd og taler med ham om, hvad han har lyst til at gøre på forskellige tidspunkter af dagen.

De hyppige problemer med den personlige hygiejne forsvinder, da plejepersonalet vænner sig til, at Jakob Hansen skal bade om aftenen inden sengetid, hvilket de kan stimulere ved at lægge et stort badehåndklæde synligt frem, så han ser det. Morgenhygiejnen foregår efterhånden også uden problemer, når Jakob får god tid til sin morgenmad i morgenkåbe og med sin cigar. Når hans tøj og barber-rekvisitterne er lagt synligt frem, går Jakob Hansen selv i gang med barbering og påklædning.

Det er desuden videnskabeligt dokumenteret, at mennesker, selv om de ikke kan huske fra et sekund til et andet, alligevel kan »huske« de gode personkontakter, som de derfor tillidsfuldt samarbejder med. Det er også velkendt, at nogle ansatte ofte må bruge tvang eller andre former for overgreb i plejen hos meget angste og urolige ældre mennesker, hvor andre ansatte i de samme situationer kan samarbejde harmonisk med de ældre. Det er da indlysende, at det må være de arbejdsmetoder og tilgange, som de sidstnævnte ansatte bruger, der bør styrkes og fremmes i ældreplejen f.eks. via lovgivning.

Når der således bruges magt og tvang over for demente mennesker, er det efter min mening af hensyn til de arbejdsrammer, normer og daglige rutiner, som plejegruppen har fået udstukket og har vedtaget. Medvirkende årsager er også en for demente mennesker ufunktionel indretning af ældreboligerne og deres omgivelser, samt en mangelfuld viden om relevante hjælpemidler hos personalet. Det er aldrig, og jeg gentager, aldrig af omsorg for den demente person. At kalde brug af magt og tvang i ældreplejen for omsorg kan sammenlignes med at kalde et stykke råddent kød for godt velhængt! Det er magtmisbrug og manglende faglig kompetence med tvang at overbruse

et ældre menneske, som ikke bryder sig om det, og som hele livet har benyttet sig af etagevask. Det er også overgreb at fikse hænderne på et ældre menneske under sårskiftning eller hygiejne af underlivet, når det kan gøres ved, at en hjælper omsorgsfuldt kan holde vedkommende i hænderne, medens hun beroligende fortæller igen og igen, hvad der sker. Den ældre har jo straks glemt det og oplever derfor blot ubehaget i kroppen. Det er sådanne former for overgreb, lovgivningen kan fremme, uanset dens nok så gode intentioner (jævnfør Informations kronik 26 februar 2003).

En af begrundelserne for brug af tvang er det faktum, at demente kan forlade deres bolig og måske ikke være i stand til at finde hjem igen. Dette kan som nævnt afhjælpes ved at undersøge grunden til den ældres »dørsøgen«, som det kaldes i institutionernes fagsprog. Hensigtsmæssige aktiviteter og rutiner kan herefter tilrettelægges, eller miljøet kan ændres, så den ældre føler sig hjemme eller kan gå sig en tur i en velindrettet have.

Endelig kan der anvendes elektroniske hjælpemidler, hvilket lovændringen understøtter, så de ældre kan findes, hvis de mister orienteringen under gåturen i det offentlige rum.

En ny norsk undersøgelse af brug af tvang og magt på plejehjem viste, at 69 procent af beboerne fik begrænset deres rettigheder. Der blev registreret brug af tvang hos 36 procent af beboerne, og 95 procent af tvangstilfældene var udført hos ældre med demens.

Disse resultater viser tydeligt, at overgreb og magtmisbrug anvendes alt for hyppigt og derfor ikke bør stimuleres lovgivningsmæssigt.

Der bør i stedet fokuseres på brug af støttende hjælpemidler, hensigtsmæssig indretning af ældreboligerne og deres omgivelser, samt udvikling af plejen med udgangspunkt i ærlig interesse og forståelse for den demente borgers personlighed og situation. Den norske undersøgelse viste nemlig også, at institutioner, der var indrettet til pleje af demente og som havde personale, der var uddannet til dette arbejde, var bedre til at bevare de ældres rettigheder og undgå tvang.

Mulighed for magtanvendelse stiller høje faglige og etiske krav til plejepersonalet for at undgå misbrug - og det er vanskeligt. En tydelig illustration ses inden for psykiatrien, hvor fastspænding er muligt, og hvor en tredjedel af de fastspændte borgere får medhold i klager over fastspænding. Det tyder på, at tillades magtanvendelse, ja så bliver muligheden anvendt i for stor udstrækning. Det helt betænkelige i denne sammenhæng er, at mennesker med demens ikke er i stand til huske overgrebene og til at klage og dermed rent faktisk er retsløse. For at undgå, at deres grundlovssikrede menneskerettigheder krænkes, bør det derfor ikke være lovligt at anvende tvang i demente borgers almindelige dagligdag.

Artiklen har været bragt som kronik i dagbladet Information d. 30. juni 2003